

Taakopdracht sectorale verkenning hoger economisch onderwijs (HEO) 2020-2021

O. Strategische Agenda van de Vereniging Hogescholen en sectorale verkenningen en sectorplannen in het hbo

In de Strategische Agenda van de Vereniging Hogescholen “Professionals voor morgen” (juli 2019) staat “We starten in verenigingsverband met een nieuwe serie intensieve sectorale analyses als middel om een relevant en doelmatig opleidingsaanbod aan te bieden, nu en in de toekomst. Vanuit het perspectief van de HBO-brede meta-analyse, uitgevoerd door Berenschot, gaan we in het economisch domein dieper in op een aantal inhoudelijke thema’s, waarbij steeds de aansluiting onderwijs – (toekomstige) arbeidsmarkt centraal staat. We verkennen bijvoorbeeld hoe we kunnen inzetten op multidisciplinair opleiden, en de rol van ICT en techniek in de economische opleidingen. Daarbij ligt ook een focus op de kansen die de economische opleidingen hebben in het inzetten op *crossovers* met andere sectoren/domeinen. In de verkenning onderzoeken we vragen als wat de impact van ontwikkelingen in de ICT en technologie in het economisch domein gaat zijn voor de arbeidsmarkt, welke benodigde TEC-skills en brede vaardigheden moeten eventueel worden ontwikkeld, en identificeren we mogelijke arbeidsmarktkansen door de groeiende noodzaak aan transitie binnen organisaties naar nieuwe vormen van werken, business modellen en nieuwe bedrijfsprocessen in het kader van de nieuwe (circulaire) waarde-economie en inzet van technologie in ondernemingen.

In de Strategische Agenda van OCW “Houdbaar voor de toekomst”(december 2019)” is er veel aandacht voor het doen van sectorale verkenningen en het opstellen van sectorplannen om aan te blijven sluiten bij de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en in de maatschappij, waarbij OCW dit tevens in relatie brengt met doelmatigheid van het bestaande en het toekomstige opleidingsaanbod. In een sectorplan moeten gezamenlijke afspraken gemaakt worden over een goede aansluiting van onderwijs en onderzoek op de (landelijke en regionale) arbeidsmarkt vraag en op maatschappelijke doelen. De nieuwe sectorplannen moeten meer aandacht besteden aan de samenhang tussen onderzoek en onderwijs, de samenwerking met maatschappelijke partners en aan de samenwerking met en afstemming tussen hbo en wo, en het mbo en hbo.

In de AV van 15 februari is bepaald dat een sectorale verkenning is gericht op de buitenwereld en *outside-in* is. In de kern gaan sectorale verkenningen om het toekomstbestendig maken van het opleidingsaanbod (naar aard, inhoud, omvang etc.) van de hogescholen met het oog op recente en te verwachten ontwikkelingen in het werkveld. Drie hoofdvragen staan daarbij centraal, te weten:

1. Wat zijn de belangrijkste inhoudelijke ontwikkelingen in het hbo-werkveld? (denk aan bijvoorbeeld de impact van digitalisering, (sociale) innovaties, intersectoraal samenwerken/*crossovers*, internationalisering).
2. Hoe ontwikkelt de arbeidsmarkt zich per domein, zowel regionaal, nationaal als internationaal? (groei, krimp, gevolgen van te verwachten ontwikkelingen; denk aan bijvoorbeeld robotisering/digitalisering)
3. Wat betekent dit voor de inhoud en aanbod van de opleidingen? Opleidingsaanbod op 3 niveaus (Ad, bachelor, master), LLO, onderzoeksprogrammering, rol docent., aansluiting op de arbeidsmarkt.

Deze vragen sluiten aan bij de verbrede opdracht aan de sac’s die het Bestuur heeft gegeven eind 2019. De SAC’s is verzocht aan te geven hoe ze zich verhouden tot de :

- *x-as: Inhoud / de sectorale thuisbasis* (het gaat hier om het gehele palet van Ad-ba-ma-3^e cyclus);
- *y-as: Thematisch* (LLO, onderzoek, verbinding onderzoek en onderwijs, digitalisering, internationalisering, rol docent, aansluiting arbeidsmarkt, etc.);
- *z-as: Maatschappelijke opgaven* (klimaat, duurzaamheid, veiligheid, inclusie, etc.) . De meta-analyse dient hierbij als uitgangspunt.

In de aanloop naar de SA VH is een globale analyse van voor het hbo relevante ontwikkelingen gemaakt, waarbij mede de maatschappelijke uitdagingen in beeld zijn gekomen. In diezelfde periode werd geconstateerd dat de opdracht van de sac's toe was aan vernieuwing, onder andere om de sectoroverstijgende maatschappelijke uitdagingen en de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt nadrukkelijker een plek te geven. In de SA VH wordt zowel het belang van maatschappelijke thema's, als die nieuwe rol van de sac's benoemd. De SA VH bevat echter uiteraard geen compleet overzicht van maatschappelijke thema's, vanwege het generieke karakter van de agenda. Daarop is besloten dat het wenselijk was om een meer compleet én breed gedragen overzicht te krijgen van de thema's. In de BV van 13 december 2019 is opdracht gegeven tot het doen van een gezamenlijke meta-analyse.

Doel was een overzicht van de voor het hbo meest relevante maatschappelijke vraagstukken die impact hebben op ons onderwijs en onderzoek, en vice versa, met daaraan gekoppeld de hbo-sectoren die daarin een rol spelen. We kunnen geen sectorplannen meer maken, zonder interactie met het werkveld en zonder een bijdrage te leveren aan maatschappelijke opgaven. De meta-analyse dient als inventariserend vertrekpunt voor de komende sectorplannen (ook van het sectorplan professionele masters) en sectorale verkenningen.

Verkenningen in het hbo worden in de regel uitgevoerd door onafhankelijke commissies van experts (zoals bijv. de commissie Sent voor de sector economie) met een gezaghebbend voorzitter. Deze commissie maakt een onafhankelijke analyse op basis van bovenstaande inhoudelijke vragen, en vertaalt dit naar aanbevelingen voor de inhoud en/of aanbod van de betrokken opleidingen. Om relevante aanbevelingen te doen, is het belangrijk de stakeholders waar de sector mee te maken heeft, zowel regionaal als landelijk, goed te betrekken en bevragen. Natuurlijk kan een commissie ook kijken naar de relatie met het onderwijsaanbod en arbeidsmarkt in wo en mbo, indien dat nodig is om de ontwikkelingen die relevant zijn voor het hbo beter te kunnen duiden.

A. Taakopdracht verkenningcommissie hoger economisch onderwijs ten bate van de sectorplan HEO

Aanleiding

We leven in een tijd waarin sprake is van disruptieve maatschappelijke en economische veranderingen aangedreven door de sterke ontwikkeling van technologie en internationalisering, alsmede bevolkingsgroei en klimatologische ontwikkelingen. Dit leidt tot een transitie in de maatschappij en arbeidsmarkt, welke ook zijn weerslag heeft op het economisch domein. Een zeer relevante ontwikkeling daarin is de aanstaande transitie van een lineaire economie uitgaande van onuitputtelijkheid van grondstoffen, naar een meer circulaire, duurzame en bovenal internationale economie, waarin de toepassing van technologie en het oplossen van maatschappelijke opgaven centraal staan. De gevolgen hiervan zijn ingrijpend en vormen existentiële uitdagingen voor veel organisaties en bedrijven in alle sectoren.

Het hoger economisch onderwijs heeft - als brede regionaal en internationaal georiënteerde sector - de taak professionals op te leiden die bijdragen aan de reeds bestaande business-ecosystemen en deze duurzaam voor de nabije toekomst te maken. Ze moeten eveneens in staat zijn om nieuwe business modellen op basis van nieuwe technologieën te creëren en te realiseren. Dit betreft met name business modellen van bedrijven waarbij meervoudige waardecreatie (van money driven naar value driven), het samenwerken met professionals uit andere disciplines en het oplossen van wicked problems een voorwaarde is. Deze aanstaande transitie van het economisch systeem, en daarin functionerende organisaties, vraagt om een sectorale verkenning en daaraan gekoppeld sectorplan. Dit geeft de sector economie een standpunt op de inhoud en positionering van het opleidingsportfolio, met in achtneming van de reeds grote stappen op dit punt zijn genomen in de conversie van 2018.

Het economisch HBO-domein moet – nog bewuster en gericht dan nu het geval is – toekomstige economische professionals afleveren die impact creëren op alle beroepssectoren. Zij worden opgeleid de motor van BV Nederland te zijn door business te kunnen maken van (technologische) innovaties in alle domeinen, of deze te vermarkten en zij dragen bij aan het ontwerpen en begeleiden van organisatietransities naar het nieuwe werken (ook met de inzet van AI en technologie) en nieuwe economie. Wat we hiertoe moeten organiseren, gezien de huidige stand van zaken en de gewenste toekomstige situatie, is het verzamelen van actuele kennis en data, het betrekken van stakeholders en het verkennen van deze ontwikkelingen, om deze te kunnen vertalen in een breed gedragen sectorplan. Vragen die daarbij centraal staan, zijn gericht op de macrodoelmatigheid en de : wat is onze sleutelexpertise voor de toekomstige arbeidsmarkt en bijdrage aan de maatschappelijke ontwikkeling en welke (minimale) inhoud en skills in het economisch domein aanwezig moeten zijn om deze zeer belangrijke sleutelrol als aanstaande professionals ook te kunnen (blijven) vervullen . Deze sectorale verkenning zal eveneens moeten leiden tot gerichtere maatregelen tot het verbeteren van het studentsucces in het economische domein.

Het economisch domein is groot, divers en veelomvattend. Het economisch domein heeft een zeer diverse en sectoroverstijgende arbeidsmarkt, waarbij veel afgestudeerden wereldwijd werken in alle sectoren van de arbeidsmarkt. De sector economie wordt doorgaans geassocieerd met typische economische beroepen met een duidelijk beroepsbeeld en kwantitatieve inslag zoals controller, accountant of fiscalist. Echter het is een brede sector die opleidt van marketeer tot logistiek adviseur, van ondernemer tot communicatieadviseur en hbo-jurist in alle denkbare sectoren (gezondheidszorg, onderwijs, handel, scheepsbouw, etc.) . De sector heeft eveneens diverse opleidingen die opleiden voor een functie met een minder sterk geprofileerd beroepsbeeld, maar die ondersteunend zijn aan andere sectoren. Daarnaast vragen de veranderende maatschappelijke vraagstukken en technologische ontwikkelingen van de sector zich steeds verder op inhoud te verbinden met andere sectoren.

Praktijkgericht onderzoek biedt kansen aan het economisch domein om verdere inhoudelijke ontwikkeling te stimuleren op kennisgebieden als de nieuwe economie, crossovers en transitie in de verschillende sectoren.

Het praktijkgerichte onderzoek dat in dit domein op het moment wordt gedaan door de verschillende hogescholen is nog van een te kleine omvang, als de studentaantallen en impact op de arbeidsmarkt van dit domein wordt meegewogen. Het onderzoek in het economisch domein kan tevens nog meer aansluiten bij het landelijke en Europese innovatie- en topsectorenbeleid. Gezien de grootte van het economisch domein valt het bijvoorbeeld op dat zij veelal ondervertegenwoordigd is bij het binnenhalen van RAAK-projecten of Europese subsidies. Meeste projecten worden toegekend aan de sectoren agrofood, bèta-techniek en gezondheid. SIA merkt wel op dat het economisch domein steeds vaker wordt aangevinkt in combinatie met deze sectoren. Ook zijn er in het economisch domein minder lectoren werkzaam dan in andere sectoren (ca. 18% van het totaal aantal lectoren¹ op een sector die 40 % van het onderwijs aanbiedt). Hier liggen grote kansen, gezien de bijdrage in de vorm van 'business knowledge' die professionals van HEO- opleidingen kunnen leveren aan de topsectoren of onderzoekscentra. De veranderende arbeidsmarkt en daarmee de noodzaak tot het aanpassen van het onderwijs vraagt verdere (inhoudelijk kwalitatieve) ontwikkeling en professionalisering van de docenten.

Sleutelpositie en sleutelexpertise van het economisch domein

Het economisch domein is zich ervan bewust dat veel partijen, zoals de politiek en OCW, met grote belangstelling kijken welke bijdrage de opleidingen kunnen leveren aan de algemene maatschappelijke ontwikkelingen, transities en innovaties. De sectorverkenning wil dan ook laten zien welke synergetische verbindingen er al worden gelegd, en verder kan kunnen worden gelegd met de andere sectoren en de overige stakeholders. De opleidingen hebben een zeer diverse instroom wat kansen biedt zowel in de emancipatie van verschillende bevolkingsgroepen. Maar tevens ook kansen biedt op een brede maatschappelijke impact bij de uitstroom van afgestudeerden met een zeer pluriform beroepsperspectief. Alumni zijn werkzaam in zeer verschillende contexten en sectoren, van het bedrijfsleven en MKB tot de zorg, onderwijs en overheid. En tevens vragende partij, stimulator en organisator achter diverse technologische ontwikkelingen binnen organisaties in alle contexten. Dit pluriforme profiel geeft het economisch domein een sleutelpositie in de maatschappelijke transitie in Nederland maar ook wereldwijd naar een meer duurzaam en relevant (en mogelijk nieuw) economisch systeem waarin organisaties op een gezonde wijze kunnen functioneren. In deze transitie zijn de kennis en skills van heo-afgestudeerden een sleutelexpertise in alle contexten.

Uit de verkenning moet de *sterke* positie van de sector economie worden neergezet:

- Sleutelpositie in de transitie
- Sleutelexpertise in het (economisch) duurzaam maken van organisaties in alle contexten
- Zeer pluriforme arbeidsmarkt met brede maatschappelijke impact
- Uitermate diverse instroom met potentieel brede maatschappelijke impact en emancipatiekracht

Thema's van de verkenning

Er zijn op basis van bovenstaande uitgangspunten zes thema's geïdentificeerd voor de verkenning.

1. Arbeidsmarktrelevantie in de sector HEO
2. Alternatieve economische (waarde) systemen & transitie
3. Versterken praktijkgericht onderzoek (PGO) HEO en verbinding met het onderwijs
4. Technologisch burgerschap² & brede vaardigheden
5. Versterken van kansengelijkheid met focus op doorstroom
6. Crossovers en kansen in de sector

Deze thema's veranderen niet wezenlijk door de huidige crisis, maar het kan wel leiden tot een versnelling, een gevoel voor urgentie en impact op de gewenste prioritering. Zoals doorontwikkeling van de economie naar circulariteit en waarden economie, het besef van de afhankelijkheden in internationale ketens, behoefte aan

¹ Bron: databestand SIA: 124 van de 681 lectoren zijn actief op het domein economie (februari 2020).

² <https://www.rathenau.nl/nl/digitale-samenleving/digitalisering-het-hoger-onderwijs-vraagt-aandacht>. Hieronder vallen ook digitale vaardigheden en kennis.

verdere innovatie in het economisch beroepenveld en uiteraard de noodzaak van digitalisering. En zijn er wel degelijk nieuwe vraagstukken ontstaan zoals de kwetsbaarheid van de huidige productieketen in de wereld, de andere inrichting van het economisch systeem en verhouding publieke versus private sector. Dit vraagt om doorontwikkeling van het opleidingsaanbod (Ad-ba-ma-eventueel 3^e cyclus)

Het voorstel is aan de verkenningcommissie een aantal richtinggevende vragen mee te geven aan de hand van de zes thema's:

1. Arbeidsmarktrelevantie in de sector HEO

- Juist mede met oog op coronavirus is aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt belangrijk. Dit is het moment om het economisch domein van een upgrading te voorzien. Is het huidige opleidingsaanbod in dit perspectief in de breedte van het domein voldoende actueel en relevant. En heb je deze omvang en volume nu nodig?
- Wat is de kracht van huidige HEO-opleidingen en waar zitten de regionale verschillen/zwaartepunten, ook in relatie tot de huidige en toekomstige regionale arbeidsmarkt? Wat moet daarvan verdiept en behouden worden? Welke impact heeft de huidige crisis op de arbeidsmarkt en wat betekent dit voor het opleidingsaanbod (inhoud, vorm, aard)? Er zal vrijwel zeker een impact zijn op de instroom van internationale studenten. Dit kan gevolgen hebben voor de inrichting van opleidingen met een sterk internationaal karakter.
- Hoe borgen we dat studenten 3-5 jaar na hun afstuderen nog relevant zijn voor de arbeidsmarkt en de maatschappij? Wat doen instellingen in dit kader aan Leven Lang Ontwikkelen (LLO)?
- Afgestudeerden vanuit het economisch domein komen op dit moment goed aan het werk, maar ROA-prognoses geven reden tot zorg: het aantal baanopeningen in deze sector neemt naar verwachting af³, ook als we de retrospectieve manier van meten in ogenschouw nemen. En deze zullen n.a.v. de corona-crisis ook weer worden aangepast. Naast een kwantitatieve vraag (mogelijk teveel instroom, in relatie tot de arbeidsmarktbehoefte) is er ook een kwalitatieve vraag: bereidt de inhoud van economische opleidingen voldoende voor op het snel veranderende werkveld? Juist in het economisch werkveld verandert veel en snel. Denk aan banken waar de 'traditionele bankier' meer en met grote snelheid vervangen wordt door mensen met technische en juridische vaardigheden. Dit roept de vraag op of er in deze sector voldoende capaciteit is of wordt ingezet om voor te bereiden op de veranderingen in de arbeidsmarkt. Ook is de vraag in hoeverre regelgeving, soms van instellingen zelf, hierin belemmerend werkt, dan wel wat er nodig is om verandering te stimuleren. Welke opleidingen zijn vanuit dit perspectief kwetsbaar en wat moet daarmee gebeuren? Welke plaats krijgen transitie in de verschillende opleidingen?
- In de HBO-monitor geeft slechts 44% van de HEO-afgestudeerden aan dat de opleiding voldoende voorbereide op de arbeidsmarkt. Dit kan en moet beter. Wat is nodig voor het pro-actief inspelen op een arbeidsmarkt in transitie? Hoe kan het curriculum sneller toekomstbestendig worden gemaakt en wat is nodig om dat ook steeds te kunnen blijven? Hoe kan de arbeidsmarkt en werkcontext gedurende de opleiding meer pro-actief worden betrokken? Te denken valt aan bevorderen van werkplekleren, flexibilisering van de opleidingen, meer praktijkopdrachten in samenwerking met het werkveld en eerder in de opleiding, vormen brede bachelor, interdisciplinair opleiden en meer aandacht voor ICT en technologie in het curriculum.
- Waar komen afgestudeerden uit het economische domein terecht en welke impact hebben ze? Veel HEO-afgestudeerden worden voor een globale wereld opgeleid en werken wereldwijd.

³ Rapport commissie van Rijn "Wissels om", 2018-2019, 31 288, nr. 726

2. Nieuwe economische (waarde) systemen & transitie

- Vanuit de geschiedenis van het economisch domein: jaren '70 switch van industriële economie naar diensteneconomie. Economisch domein was noodzakelijk om deze transitie vorm te geven. Nu ligt er een vergelijkbaar vraagstuk: we gaan over naar een nieuwe economische orde. De Donuteconomie speelt hierin een rol en de data-driven economie. Niet langer is economische groei een leidend paradigma, maar wat betekent dit voor het economisch domein en welke kennis en skills moeten daartoe blijven/opgenomen worden in de opleidingen?
- Hoe kan de sector omvormen van 'money-driven' denken naar 'value-driven' denken in alternatieve economische (waarde) systemen en economische ecosystemen? Wat betekent deze omvorming voor het opleidingsaanbod (aard-vorm-inhoud)?
- Als gevolg van de coronacrisis zijn er diverse juridisch-ethische kwesties (aan het) ontstaan die vragen om nieuwe business modellen. Hoe kunnen opleidingen hiermee omgaan?

3. Versterken praktijkgericht onderzoek (PGO) HEO en verbinding met het onderwijs

- Het HEO loopt achter op het gebied van PGO. Dit is een gemiste kans. Het HEO onderzoek moet worden versterkt, omdat economisch onderzoek bijdraagt aan de transitie van de maatschappij en naar economische (waarde)systemen waarin we nu zitten . Zo kan het economisch domein de sleutelpositie en sleutelrol verder optimaliseren. Daarin is een sterke verbinding met het onderwijs voor actuele kennis en context in het curriculum cruciaal. Wat zijn de expertisegebieden waarop succesvol onderzoek bestaat en op welke gebieden is ontwikkeling van onderzoek nodig? Waar liggen mogelijkheden voor het HEO om met praktijkgericht onderzoek aan te sluiten bij het Nederlandse en Europese innovatiebeleid?
- Hoe kan de lijn onderzoek-onderwijs worden versterkt? Het onderwijs moet sneller resultaten van eigen onderzoek kunnen implementeren.
- Welke maatschappelijke onderzoeksvraagstukken zijn er o.b.v. de meta-analyse waaraan de sector HEO een bijdrage kan leveren? En door meer nadruk te leggen op onderzoek in het HEO, kan dit betekenen dat er grotere behoefte is aan meer masters in het HEO. Hier kunnen ook de resultaten van het sectorplan professionele masters in meegenomen worden.
- Op welke vraagstukken zal het PGO in het economisch domein regie gaan nemen in de diverse cross-overs en verdere handvatten geven aan de eigen sleutelpositie?
- Hoe kan de rijkheid aan diversiteit van de instroom en daarmee het brede maatschappelijk perspectief dat van nature in het domein aanwezig is verder worden uitgediept als contexten van het PGO in dit domein?

4. Versterken van kanselijkheid met focus op doorstroom

- Welke algemene vaardigheden zouden in een mbo-curriculum aangeboden moeten worden om te leiden tot een succesvolle entree bij een breed pallet van economische opleidingen (zowel Ad als bachelor)? Dit vanuit de emancipatoire rol van het HEO. Hoe borgen we in overleg een succesvolle aansluiting met zowel het mbo als het wo?
- De arbeidsmarkt is in transitie en opleidingen in het HEO anticiperen hier op. Welke mogelijkheden zijn er om mbo-opleidingen bij het ontwerpen van nieuwe curricula in het hbo te betrekken? En welke mogelijkheden zijn er om de samenwerking met de arbeidsmarkt te verbreden naar een samenwerking van de keten met het bedrijfsleven?
- Hoe kunnen HEO-opleidingen (Ad en bachelor) aansprekender ingericht worden voor de meer praktijkgerichte mbo-er? En wat wordt er reeds succesvol binnen HEO aangeboden om het studiesucces te verhogen van deze specifieke doelgroep? (Buddy systeem, intensieve studiebegeleiding eerste 100 dagen, etc)

5. *Technologisch burgerschap & brede vaardigheden*

- Welke vaardigheden heeft de breed opgeleide HEO-professional nodig voor een maatschappij en economie in transitie? Te denken valt brede vaardigheden⁴ als transitieontwerp en begeleiding, een ondernemende houding, onderzoekend vermogen en kunnen samenwerken (21st skills).
- Welke basale technologische/digitale vaardigheden (TEC-skills: Technology, Entrepreneurship and Creativity) moeten minimaal in de opleidingen van het economisch domein aanwezig zijn?
- Hoe creëren we technologisch burgerschap voor het stimuleren van verregaande digitalisering? En hoe kan dit worden opgenomen in het curriculum? Dit advies kan gebaseerd worden op het onderzoek naar toekomstbestendige competentieprofielen van Zone 2 “Aansluiting op de arbeidsmarkt verbeteren” van het versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT: (naar verwachting zomer 2020 gereed).
- Wat gaat de impact van ontwikkelingen in de ICT en technologie in het economisch domein betekenen voor de arbeidsmarkt? qua nieuw type benodigde TEC-skills en marktkansen door de groeiende noodzaak aan transitie binnen organisaties en het ontwerp/implementatie van nieuwe bedrijfsprocessen in het kader van de nieuwe (circulaire) economie en inzet van technologie in ondernemingen.
- Welk advies kan worden gegeven ten behoeve van de ontwikkeling van docenten om de gewenste onderwijsvernieuwing (zoals technologisch burgerschap) en transitie in de sector HEO tot stand te brengen? Dit advies kan mede gebaseerd worden op de uitkomsten van Zone 1 “Faciliteren en professionaliseren van docenten” van het versnellingsplan Onderwijsinnovatie met ICT.

6. *Crossovers en kansen in de sector*

- Economie is een sleutelexpertise die in alle sectoren aan bod komt. Met welke sectoren en op welke wijze moet het economisch domein op basis van de meta-analyse samenwerken? Wat betekent dit voor het opleidingsaanbod?
- Het economisch domein draagt o.b.v. de meta-analyse zeker bij aan de maatschappelijke opgaven als overgang naar een circulaire economie, energietransitie, veiligheid, verschuiving van zorg naar gezondheid en de vier opgaven van het cluster demografische verschuivingen. Zoals robotisering en technologisering in grote ziekenhuizen vraagt om een andere manier van werken en inrichten van bedrijfsprocessen. Op welke wijze kunnen alumni of onderzoek uit het economisch domein hier van verdere betekenis zijn en de sleutelpositie verder daarin vorm geven?

Wanneer is de verkenning geslaagd?

Doel van de verkenning is ervoor te zorgen dat het hoger economisch onderwijs arbeidsmarktrelevant is en daarmee toekomstbestendig, en is toegesneden op de huidige en toekomstige economie in transitie. Belangrijkste is dat de verkenning met name outside-in perspectief biedt, en daarvoor dus is afgestemd met voldoende maatschappelijke partners en stakeholders. De verkenning zal in ieder geval de WHY van de sector economie moeten aangeven, en benoemen waarom we relevant zijn, waarop moet worden ingezet op het gebied van kennisontwikkeling, vaardigheden en contexten om een sleutelpositie waar te maken, en sleutelexpertise te kunnen blijven.

Uit de digitale sessies met de heo-bestuurders kwam naar voren dat de verkenning geslaagd is als:

- Als er een eerlijk, zelf kritisch en open verhaal ligt over alle veranderingen en transitie die gaan plaatsvinden waarop we in moeten spelen. En daarin scherp benoemen wat daarin onze bijdrage is: het WHY van het economisch domein, waarbij het arbeidsmarktperspectief wederom van groot belang is.: wat maakt dat heo-studenten aan transitie en maatschappelijke opgaven kunnen bijdragen? Welke skills en kennis is daarvoor nodig? Omslag reflective practitioner naar de change agent: vraag wat kan ik daaraan bijdragen? Met de kennis en de skills die ik daarvoor meebreng?
- Verkenning moet niet te utopisch zijn maar wel toekomstproof.
- Het is essentieel om het kwaliteitspunt te benoemen: kritisch naar onszelf kijken

⁴ Zie ook de passages over de brede vaardigheden in de Strategische Agenda van OCW “Houdbaar voor de toekomst”, december 2019

- Oproep tot brede algemene afspraken en daarbinnen meer autonomie (lees: minder CDHO) om zo flexibel te kunnen zijn.
- Geslaagde verkenning = degelijk wetenschappelijk onderbouwd o.b.v. onwrikbare feiten en adviezen.
- Er moet een geloofwaardig en gedifferentieerde visie op het economisch domein komen voor de MLT/LT.
- we regionale perspectief over het voetlicht kunnen brengen Met als nadruk de betekenis van ecosystemen in de regio. Dit zijn kansen in het proces van de verkenning.
- We moeten de juiste vragen stellen, ook ongemakkelijke vragen en de consequenties nemen. Geloofwaardigheid en legitimatie wordt voortdurend door verschillende partijen (zoals de politiek) betwist.
- Als we laten zien dat we zeer arbeidsmarktrelevant zijn en opleidingen aanbieden die de toets der tijd komende 5-10 jaar makkelijk doorstaan
- Verkenning moet echt toekomstgericht zijn. Geen advies vanuit het hier en nu.

B. Stand van zaken en huidige ontwikkelingen HEO

De sector HEO heeft in 2014 door de Commissie Sent een verkenning laten doen. Dit heeft geresulteerd in het rapport “Wendbaar in een duurzame economie”. De commissie gaf het advies om HEO-professionals op te leiden die een bijdrage kunnen leveren aan de innovatieopdracht om wendbare en duurzame organisaties te ontwikkelen. Het advies leidde tot het profiel van de toekomstige HEO-professional. Deze is opgenomen in de HEO-standaard (het HEO-profiel) die de opleidingen in de sector standaard hanteren. Dit was fase één van de verkenning en hierin stonden de ontwikkelingen in het werkveld centraal. De tweede fase waarin Sent adviseerde om te komen tot een toekomstbestendig opleidingsaanbod voor de sector economie heeft geresulteerd in het adviesrapport “HBO-Economie: de wendbare en herkenbare professional. Naar een toekomstbestendig opleidingsaanbod in de sector economie”, van Jos Willems en Willem Spee (september 2015). Dit heeft uiteindelijk geleid tot de HEO-conversie waarbij het opleidingsaanbod is gereduceerd van 50 naar 30 opleidingen.

De commissie Sent heeft een viertal trends gesignaleerd - technologie, duurzaamheid, ondernemerschap en internationalisering – die volgens de sector niet erg zijn veranderd. In het rapport is echter geen minimale basis uitgesproken om opleidingen arbeidsmarktrelevant en toekomstbestendig te houden. Dit geldt met name voor de technologische veranderingen in de sector. Voortbouwend op het rapport van de commissie Sent wordt een toekomstvisie ontwikkeld die ingaat op de kernvraag hoe we het economisch domein toekomstbestendig maken en blijvend kansen geven op de arbeidsmarkt in het licht van de te verwachten ontwikkelingen zowel maatschappelijk, sociaal als economisch.. De sector heeft qua inhoud en formaat enorme relevantie en kansen voor “BV Nederland” en de maatschappij. Bijvoorbeeld vanwege de kansen die de hoge instroom van studenten met niet-westerse achtergrond biedt. Deze sector is voor hen laagdrempelig aan de voorkant, de te nemen stap is hoe hen goed te begeleiden naar studiesucces en arbeidsmarktrelevantie. De sector HEO vergroot hierdoor haar maatschappelijke impact en vervult daarmee ook een emancipatoire functie. Dit blijkt ook uit het onderzoek van de Commissie Macrodoelmatigheid (CMMBO) naar de kenmerken en motieven van studenten in economisch-administratieve opleidingen en naar de (potentiële) functie van deze opleidingen bij het tegengaan van kansenongelijkheid. De sector economie is zowel in het mbo als in het hbo een grote sector in studentaantallen, maar ook de sector met het hoogste uitval- en switchpercentage. In de beleidsreactie van OCW⁵ is opgemerkt dat het arbeidsmarktperspectief van deze groep mbo-studenten weliswaar niet zo positief is, maar dat er in deze sector relatief veel studenten doorstromen naar hbo, wat als emanciperend wordt gezien. Hier wordt het emanciperende karakter dus als positief gepresenteerd (ook in het rapport van CMMBO zelf), maar mogelijk zou (een deel van) deze groep een positiever arbeidsmarktperspectief hebben bij keuze voor een andere sector, zoals techniek. De minister geeft aan de doorstroom van mbo naar

⁵ Kamerstukken II, 2019-2020, 31 524, nr. 457

het hbo te willen blijven bevorderen, maar daarbij ook het arbeidsmarktsucces van deze studenten te betrekken.

In dit kader is het zeer relevant dat de minister tevens heeft aangekondigd⁶ dat ze de CDHO zal vragen om analyses te maken over het bestaande opleidingsaanbod en haar daarover te adviseren. De analyses zullen in eerste instantie uitgaan van de twee kwantitatieve criteria, waarmee in het mbo wordt gekeken of aan de zorgplicht arbeidsmarktperspectief wordt voldaan. Dat houdt in dat minstens 70% van de afgestudeerden ruim een jaar na afstuderen een baan moet hebben, en 50% van de werkende afgestudeerden ruim een jaar na afstuderen een baan op het niveau van de opleiding. Daarnaast zal ze gebruik maken van de arbeidsmarktprognoses van het ROA. Om te beoordelen of er knelpunten zijn in het opleidingsaanbod, zal ook de maatschappelijke en de wetenschappelijke behoefte van opleidingen worden meegenomen.

Volgens het adviesrapport van Willems/Spee stonden de termen “wendbaar” en “herkenbaar” centraal bij het doordenken van het opleidingsaanbod in de sector Economie. In lijn met het denken over een toekomstbestendig bestel van hoger onderwijs was het van groot belang een opleidingsaanbod te definiëren dat studenten in staat stelt zich te ontwikkelen tot wendbare professionals, dat wil zeggen professionals die zich in een snel ontwikkelende omgeving kunnen bewegen en in hun wendbaarheid maatschappelijke en economische weerbaarheid kunnen creëren. Tegelijkertijd dient het aanbod zowel voor het werkveld als voor de (aankomende) student herkenbaar te zijn. Het moet voor de student een wenkend beroepsperspectief geven en voor het werkveld herkenbare professionals opleveren. Alleen op die manier kan de steeds dwingender noodzaak tot intensieve samenwerking tussen opleiding en werkveld tot bloei komen. In het licht van het rapport Sent de daaruit gevloeide herordening hebben alle landelijke opleidingsoverleggen (LOO) opnieuw naar het opleidingsprofiel gekeken, en zijn werkveldverkenningen gedaan ten behoeve van de macrodoelmatigheid. Deze zijn voorgelegd aan het SAC en het dagelijks bestuur van de sectorraad HEO – veelal in een persoonlijk gesprek - aan de hand van een vast beoordelingsformulier op basis van het HEO-profiel. De effecten op de arbeidsmarktrelevantie van deze aanpassingen in de herordening van de HEO-opleidingen zijn meetbaar vanaf 2023.

Het hoger economisch onderwijs is de grootste sector binnen het hbo (38,5% van alle hbo-studenten) en wordt gekenmerkt door een breed en gedifferentieerd palet aan opleidingen. De opleidingen variëren onderling sterk, zowel qua inhoud (van communicatie- tot financiële opleidingen), qua aard (smal en breed), als qua omvang. Deze diversiteit vertaalt zich ook naar verschillen in aansluiting op de arbeidsmarkt binnen de sector. De financiële opleidingen zoals accountancy en Finance, Tax and Advice scoren hier redelijk tot goed, maar er zijn ook opleidingen waar de vooruitzichten als matig worden ervaren, zoals voor de opleidingen in management, bedrijfs- en personeelwetenschappen, marketing en public relations, en recht en voor dienstverlening en journalistiek gelden zelfs slechte perspectieven⁷. Overigens is het niet zo dat afgestudeerden van deze opleidingen vaker dan gemiddeld werkloos zijn: 88% van de voltijd afgestudeerden in de sector economie heeft binnen 3 maanden een baan gevonden. Al verschilt het % wel sterk per opleiding. Daarnaast heeft 84% van de afgestudeerden een baan op hbo-niveau (bron: HBO-monitor 2019 en sectordashboard VH). 44% van de afgestudeerden geeft echter aan dat de opleiding voldoende voorbereidde op de arbeidsmarkt. Dit kan en moet beter. Een andere belangrijke indicator is of de student weer voor dezelfde opleiding gekozen zou hebben.

De cie. Sent heeft de sector ingedeeld in zes domeinen: finance, hospitality, communicatie, rechten, commerce en management. Deze indeling is toen niet actief uitgedragen. Voorstel is voor beter positioneren van de sleutel het beter framen van de sector HEO, , actief met domeinen te gaan werken, net zoals het geval is in de sector techniek. na overleg met de sector en de stakeholders waarbij studenten een klankbord zullen moeten

⁶ Kamerstukken II, 2018-2019, 31 288, nr. 744

⁷ Bron: “De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep 2024”, <https://roa.maastrichtuniversity.nl/project-onderwijs-arbeidsmarkt-poa>), ROA, december 2019, indeling opleiding volgens ROA-Classificatie

zijn De domeinen kunnen de loo's van verschillende opleidingen inhoudelijk met elkaar verbinden en het is makkelijker om inhoudelijk regie te voeren op de relevantie en inhoudelijke innovatie van de opleidingen. Voorstel is om in de verkenning de domeinen uit Sent te herdefiniëren en de huidige HEO-standaard sterker te benoemen, waarbij ook recht wordt gedaan aan meer TEC-skills in de economische opleidingen. Dit moet echter geen spreadsheet-exercitie op zich worden, maar de indeling moet logisch volgen uit de verkenning.

C. Proces sectorale verkenning HEO

Belangrijk is dat het hele proces van de sectorale verkenning voor alle partijen transparant is. Het is belangrijk breed stakeholders te betrekken: werkveld, studenten, brancheorganisaties, verbinding met CoE's, docenten, maar ook mensen die niet uit de sector heo komen zoals filosofen of geschiedkundigen. Met VNO/NCW, MKB/NL, OCW en het CDHO is afgesproken hen erbij te betrekken. Ze zullen vooraf worden geïnformeerd dat de verkenning van start gaat, wat de taakopdracht is en wie in de commissie zit. Ze zijn stakeholders in een of meerdere van de themabijeenkomsten.

Om draagvlak en eigenaarschap bij de bestuurders met economische opleidingen (19 hogescholen in totaal) te borgen, worden de bestuurders van de HEO-opleidingen nauw betrokken bij de verkenning. Het is van groot belang hen goed bij het gehele proces te betrekken en inspraak te geven. Zoals aan het begin vermeld, geeft het bestuur van de VH opdracht aan een commissie tot het doen van een sectorale verkenning. Het bestuur stelt ook de commissie in. De verantwoordelijke portefeuillehouder voor het bestuurlijke traject van de sector HEO is Marjolijn Brussaard van ArtEZ. De secretaris van het sac HEO, Melissa Keizer, is tevens de secretaris voor de verkenningcommissie. Er zal een kick-off sessie komen zodra de taakopdracht door het bestuur is vastgesteld. De secretaris houdt nauw contact met de pf-houder.

Gedurende de verkenning zal er regelmatig een terugkoppelsessie worden georganiseerd. Tevens is er een kopgroep gevormd van 4 CvB bestuurders:

- Erica Schaper, NHL-Stenden
- Luc Verburgh, Zuyd hogeschool
- Zakia Guernina, Hogeschool Rotterdam
- Yvonne de Haan, Hogeschool Arnhem-Nijmegen

De zes thema's zullen in zes themabijeenkomsten met verschillende stakeholders worden behandeld. Idee is dat elke bijeenkomst is samengesteld uit 1/3 vertegenwoordigers opleidingen (loo's) en studenten, 1/3 werkveld (representatief voor de 6 geïdentificeerde domeinen binnen de sector HEO), 1/3 maatschappelijke partners en (sectorale) werkgeversorganisaties (brancheorganisaties, OCW, CDHO, etc.). Daarnaast kunnen nog experts als visionairs/futurologen worden uitgenodigd. De leden van het SAC HEO en het bestuur van de sectorraad HEO zullen mede-verantwoordelijkheid nemen voor de bijeenkomsten, en de uitkomsten ervan gezamenlijk beschouwen en als advies meegeven aan de commissie.

De exacte samenstelling van de bijeenkomsten zal met de voorzitter en leden van de commissie nader worden ingevuld. Hier enkele suggesties :

1) Arbeidsmarktrelevantie in de sector HEO

Spreker: ROA of CDHO of iemand uit het bedrijfsleven

Stakeholders: ROA, CDHO, OCW, VNO/NCW/MKB-NL, OCW, arbeidsmarkt

2) Nieuwe economische (waarde)systemen & transitie

Spreker: iemand van een fieldlab, uit het bedrijfsleven of een lid van het platform DSE (voor de grote transitie naar een Duurzame en Solidaire Economie): <https://platformdse.org/alternatieve-vormen-van-economie/>

3) Versterken praktijkgericht onderzoek HEO en verbinding met het onderwijs

Spreker: een lector

Stakeholders: nnb

4) *Technologisch Burgerschap & brede vaardigheden*

Spreker: iemand van de House of Skills of benaderen Dirk van Damme van de OESO (pleidooi voor STEM-skills in alle opleidingen)

Stakeholders: bijv. Rathenau, VNO/NCW, leden zone 2 Versnellingsplan.

5) *Versterken van kansengelijkheid met focus op doorstroom*

Spreker: bijv. een onderzoeker van het CMMBO (rapport profielen mbo in economisch-administratieve beroepen), lector inclusie

Stakeholders; studenten uit mbo en hbo, doorstroom alumni en werkzaam in een economische functie, opleidingsdirecteuren.

6) *Crossovers en kansen in de sector*

Spreker: academiecteur die een maatschappelijke crossover succesvol heeft geïmplementeerd samen met het werkveld, of een lector die intersectoraal werkt, zoals Jan Veuger, lector blockchain en werkt samen met de academies management, creatieve technologie & bestuur, ruimte en recht.

Stakeholders: andere sac-vzs/leden, crossover lectoren, VNO/NCW, field labs, goede vb. als CleanTech regio.

Procesregie verkenning HEO

Wanneer?	Product
BV september	Het bestuur wordt gevraagd te reflecteren op de mogelijke samenstelling van de commissie aan de hand van de longlist, teneinde te komen tot een shortlist met voorkeuren. Hierna benaderen van mogelijke leden. Het vinden van een goede voorzitter bleek al lastig en verwachting is dat dit niet makkelijker wordt als straks alles weer gaat opstarten
Begin oktober	Instellen van de commissie door het bestuur.
12-13 november	Sectorraad 2-daagse HEO: toelichten taakopdracht, meta-analyse door Berenschot, en werksessies met loo's en werkgeversorganisaties.
Oktober	Start verkenning HEO
Aug-okt	Basisdossier sector HEO samenstellen voor de cie. Inwerken cie.
december	Analyse LOP's op ict/techniek: hoeveel ict/digitalisering/AI zit er nu in de opleidingen en wat houdt deze in? waarnaar streven we? M.a.w. wat is de lat voor ict? Wat moeten HEO-studenten aan TEC-skills meekrijgen voor hun toekomstige baan? Opleidingen zullen hun curriculum nav het corona-virus gaan aanpassen. Het hbo heeft een enorme sprong in digitalisering gemaakt.
Gedurende het proces	Aantal terugkoppelmomenten door de voorzitter van de cie aan de kerngroep van bestuurders en de vz van de VH
Gedurende het proces	De verkenningcie zal een aantal malen (4-5 x) bij elkaar komen, samen met de pf-houder en de secretaris.
themabijeenkomsten	HEO-bestuurders zullen hiervoor worden uitgenodigd om input te kunnen geven. Op deze themabijeenkomsten zullen verder worden uitgenodigd: werkgevers (organisaties), studenten, alumni, CDHO, OCW, lectoren, sac/db-leden, ROA, etc.
September 2020 (naar verwachting)	Analyse van CDHO op het bestaand opleidingsaanbod in opdracht van OCW is gereed. Dit meenemen in de verkenning en later in het op te stellen sectorplan.
Febr-april	Schrijven van het rapport
April 2021	Sectorraad 2-daagse. Bespreking concept verkenningsrapport en hoofdlijnen contouren sectorplan
Mei 2021	Rapport verkenning gereed en hoofdlijnen contouren sectorplan HEO. Bespreking in BV en AV.

Basisdossier

Doel: commissie voorzien van voldoende achtergrondinformatie de sector HEO als context voor de externe analyse. Bestaat in ieder geval uit:

- Rapport van de cie. Sent “Wendbaar in een duurzame economie”
- SA OCW: relevante passages over sectorale verkenningen, sectorplannen, macrodoelmatigheid en brede en digitale vaardigheden/digitalisering
- SA VH
- Kern uit sectoranalyse CDHO aangevuld met hbo-monitor
- ROA arbeidsmarktrapport “De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep 2024” en het sectordashboard zoals opgesteld door het sac heo.
- Overzicht opleidingen
- HEO—profiel
- Groeidocument/facts en figures zoals opgesteld door het sac/db HEO
- Denkwerk “Arbeidsmarkt in transitie”
- Uitgewerkte opdracht sac HEO
- Bijdrage rondetafelgesprek hoger onderwijs van het Rathenau Instituut, november 2019. O.a. over technologisch burgerschap en digitale vaardigheden.
- de Kamerstukken in de voetnoten
- Versnellingsagenda ICT voor het HO (zone 2 en 4)
- Rapport Berenschot ‘meta-analyse’
- Sectorplan professionele masters
- CDHO macrodoelmatigheidsrapport bestaand opleidingsaanbod (september gereed)

D. . Profiel leden verkenningcommissie heo

De sector HEO is een brede en grote sector. De ambitie is een commissie samen te stellen, waarvan de leden de 6 thema’s dekken, maar die ook als één geheel kan opereren. Belangrijk is ook een breed samengestelde werkgroep uit zowel het bedrijfsleven als de non-profit sector, een student/alumnus, etc. De commissie bestaat uit ca. 6-7 leden en een voorzitter. De secretaris HEO is tevens de secretaris van de commissie. Voorstel is daarnaast een co-secretaris aan te trekken: deze helpt mee schrijven en structureren.

De commissie kan middels een ‘tweede ring’ van sectorexperts gebruik maken van aanwezige expertise binnen over de verschillende domeinen van de sector economie (zoals hospitality, rechten, commerce) en over het vormgeven van onderwijs en onderzoek daarbinnen.

Belangrijk is stil te staan bij de tijd waarin deze verkenning wordt gedaan: de grote economische crisis moet nog komen. Arbeidsmarkt verandert, maar weet zelf nog niet in welke wijze en wat dit gaat betekenen voor behoefte aan toekomstige professionals. We moeten er zorg voor dragen dat we geen corona reactie verkenning afleveren.

Voorzitter – gezaghebbend, sporen verdiend of een aanstormend talent: een sterke en relevante voorzitter van de commissie en iemand die tijd heeft; iemand die gedragen wordt door de werkgeversorganisaties. Goede kennis van economie/de sector economie is een pré, bij voorkeur affiniteit met het hbo.
--

Lid 1 - vertegenwoordiger (internationaal) bedrijfsleven – bij voorkeur alumnus uit de sector heo die bijv. een succesvol bedrijf heeft opgezet of op innovatieve wijze vorm heeft gegeven aan het bedrijf.

Lid 2 – vertegenwoordiger publieke sector – bij voorkeur iemand die in het bestuur zit van een grote publieke instelling, zoals bijv. een zorginstelling

Lid 3 – vertegenwoordiger uit de publieke/private sector met visie op **brede vaardigheden** (zoals House of skills) **en technologisch burgerschap** en wat dit betekent voor het curriculum HEO

Lid 4 – vertegenwoordiger **hogescholen** – academie/faculteitsdirecteur met visie en ervaring met crossovers. Doorgaans is dit de sac voorzitter.

Lid 5 – vertegenwoordiger vanuit **praktijk gericht onderzoek** – bijv. lector of een docent i.v.m. link onderwijs-onderzoek en meer praktijk gericht onderzoek in het HEO

Lid 6 – vertegenwoordiger uit het bedrijfsleven die ervaring heeft met **hybride docenten** en met **onderwijsvernieuwing als flexibilisering/maatwerk**, de gig-economy